

Col·lapse; una urgència

Ramon Alcoberro*

Res humà no és etern. Voltaire va observar que els grecs i els romans juraven “pels déus immortals”, però que un dia els déus immortals van morir. Ben poc abans de les invasions bàrbares ningú a Roma imaginava que el sistema polític que havia garantit la pau al llarg de segles hagués de fer fallida. Per als defensors de la teoria del col·lapse la nostra ceguesa davant la crisi ambiental és similar a la de tots els imperis anteriors que tampoc no han sabut anticipar-se a les causes del seu esfondrament. Però ara hi ha una diferència bàsica: vivim en un sistema-món, amb una integració econòmica planetària (globalització) que mai no havia estat tan generalitzada. El col·lapse ara té una dimensió planetària.

La nostra societat manifesta una conducta molt curiosa quan es reflexiona sobre la crisi ambiental. És obvi que col·lectivament tenim cada cop més una consciència generalitzada sobre la contaminació, la degradació dels hàbitats naturals i la misèria psicològica que implica la superpoblació de les ciutats. Però aquesta consciència no estalvia el malbaratament de recursos, ni significa, a nivell individual, un canvi apreciable sobre els hàbits de consum. Fins i tot les propostes polítiques per disminuir la contaminació ambiental són d'una ingenuïtat i d'una ineficàcia òbvia, per la pura por dels governs a plantejar idees que els puguin portar a perdre eleccions. Quan en algunes trobades internacionals, i després de llargs debats, s'arriba a decidir, per exemple, que els Estats es comprometen a disminuir un 3% anual les emissions de gasos d'efecte hivernacle (això sí, en-no-se-sap-quants-anys!), la mateixa afirmació fa riure. Si es disminuïssin un 3% anual les emissions, el resultat serien milers d'empreses en fallida i gran masses de treballadors a l'atur: cap Estat està ni mínimament disposat a portar-ho a la pràctica. Però si això no es porta a la pràctica el resultat a curt termini serà un augment de la temperatura terrestre (potser fins a 5º graus?) difícilment assumible. En qualsevol cas, la situació fa por.

A inicis del tercer mil·lenni és fàcil copsar el que Pablo Servigne, Raphael Stevens i Gautier Chapelle han anomenat “survivalisme”. Hi ha una sensació creixent d'ansietat ecològica i social que es nota arreu i que resulta tan fàcil de copsar com difícil de caracteritzar. El que caracteritza el moment històric dels primers anys del segle XXI és l'ansietat i una por indefinida, tan òbvia ambigua. L'esfondrament de les classes mitjanes i la polarització dels interessos (que trenca el consens social que provenia de la II Guerra Mundial i de la Guerra Freda) sembla una dada òbvia de l'anàlisi social. Hi ha símptomes abundosos de col·lapse (econòmic i social) i els primers que noten que alguna cosa no funciona són els membres de la classe dirigent. És significatiu que cada cop més milionaris fugin de les ciutats, massa insegures i vulnerables en cas de crisi ecològica (o

d'aixecament popular), i es refugiïn en “gated communities”, urbanitzacions privades tancades, segures, luxoses i aïllades. Però el planeta és com un sol avió. Potser els que volen en primera classe tenen millors paracaigudes; el que és dubtós és que tinguin un lloc per aterrar diferent al que tingui tothom. Amb la crisi ambiental apareixen “Wicked problems” (problemes irresolubles) que per la seva complexitat són quasi impossibles de gestionar. Sabem, per posar un exemple, que si la temperatura global de la terra pugés 2º apareixerien una gran multitud de problemes, però som incapaços de determinar-los tots i de fer-ne una llista de més a menys important perquè estan mútuament implicats. Al mateix temps creix la sensació que l'individualisme, la creença màgica en la ciència (o en l'economia) i la voluntat dogmàtica de creixement a tota costa no tan sols no aporten solucions als problemes sinó que en dificulten la solució.

Col·lapsologia

La tesi que afirma que la humanitat va cap a un col·lapse ambiental (però també social i moral) ha donat origen a una teoria que Pablo Servigne i altres han anomenat “col·lapsologia” i que es presenta amb dues variants. D'una banda, hi ha qui defensa que la sortida a aquesta situació passa per un replantejament moral, a nivell de transformació interior i de canvi dels valors. De l'altra hi qui pensa que cal una alternativa política, pensada col·lectivament des de la societat, com una mena de gestió ordenada del que s'acosta. Caldria un decreixement acordat per a intentar minimitzar les conseqüències d'una fallida que es considera, de totes maneres, inevitable. En tot cas, per a la col·lapsologia, en totes les seves branques, el futur pitjor és una dada que cal incorporar a tota anàlisi del futur immediat.

L'axioma de la col·lapsologia és relativament senzill de formular: la nostra societat ha provocat una sèrie de problemes ambientals (amb tota una sèrie d'implícacions polítiques associades) que ja no tenim temps de resoldre; de manera que caminem cegament al col·lapse ambiental. Caldrà, però, treballar socialment amb grans dosis d'empatia, de resiliència i de pensament col·laboratiu per evitar, o com a poc pal·liar, els efectes del col·lapse. En paraules de Servigne i els seus col·laboradors: “el canvi climàtic és una forma de violència extrema que pot assimilar-se sovint a una situació de guerra, amb les seves tipologies de còlera, patiment, pèrdues, dolor i víctimes per milers” (p.47). La societat del col·lapse serà –ho està essent ja–, duríssima des del punt de vista emocional. Una societat en col·lapse ecològic augmentarà el sentiment d'impotència i de vulnerabilitat dels individus, farà créixer l'agressivitat i les emocions negatives en general.

Els “col·lapsonautes”, la gent implicada en una situació de col·lapse, poden ser comparats als malalts que pateixen una malaltia greu i degenerativa però encara no estan ni agònics, ni tan sols irreversiblement condemnats, malgrat trobar-se en una situació molt difícil. El col·lapse no és encara la mort, però s'hi acostarà i no se'n podrà sortir sense una reorganització social (i emocional) molt profunda. Per fer un símil amb els escacs, el col·lapse és una situació d'escac on encara no s'ha fet la jugada de mat, però on les figures estan en situació extremament vulnerable. La situació de col·lapse tendeix a ser viscuda amb molta angoixa i les respostes emocionals hi juguen un paper important. És en l'àmbit de les emocions on es juga una batalla més significatives de la civilització perquè és relativament fàcil que, com a fruit de la desesperació, es busquin sortides irracionals o supersimplificades a problemes complexos. En una situació de col·lapse hi ha una dificultat afegida per a fer política: molta gent perd la capacitat d'imaginar ni tan sols que sigui possible (o que es pugui pensar) una vida diferent a la que està vivint, trista, agressiva i pol·luïda. L'ontologia de la modernitat (la competició, la màquina) produeix marcs mentals dels quals és molt difícil allunyar-se.

La situació de col·lapse ecològic produirà, i està produint ja, de fet, una transformació emocional molt important en les nostres societats. Els lligams que s'estableixin entre els individus seran modificats tant per les noves situacions econòmiques com per la més complexa relació amb l'entorn. La fragilitat emocional i els fenòmens de resiliència, etc., seran cada cop més significatius socialment i tot aquest entorn col·lapsat tindrà una traducció política massiva i prou òbvia – no necessàriament de tipus democràtic. Les conseqüències del desarrelament de milers de persones obligades a marxar de casa pel canvi climàtic (els nous “refugiats climàtics”) tindran un punt de brutal. En la traducció política de la seva frustració tindrà un paper important la demagògia. La pena, el dolor, la por i el dol que acompanyen els canvis ambientals és un motor d'acció política que no pot ser menystingut. L'angoixa personal pel futur, el malestar i la manca de respostes polítiques davant el col·lapse poden tenir conseqüències impensades. D'aquí que una societat col·lapsada sigui un terreny fèrtil per a demagogs i venedors de fum diversos. L'èxit dels llibres d'autoajuda és un símptoma molt obvi. La nostra societat globalitzada recepta dos remeis per als problemes socials: amnèsia i anestèsia. L'amnèsia va de la mà de la rutina i l'anestèsia resol aquelles situacions que produeixen massa dolor per a ser suportables. El “pensament positiu”, l'autoajuda i altres galindaines busquen precisament que el personal no pensi gaire en la complexa situació que viu. El dubte raonable és si aquesta situació es pot mantenir gaire temps i si el dol pel col·lapse no produirà situacions polítiques i humanes tan espantoses que siguin de gestió impossible en el mig termini.

***Aquest text recull i resumeix algunes de les idees expressades en el llibre de Pablo SERVIGNE, Raphaël STEVENS i Gauthier CHAPPELLE: *Un autre fin du monde est possible. Vivre l'esfondrement (et pas seulement y survivre)*. París, Ed. Seuil, 2018.**